

ЕТИКА ТА ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ

УДК: 613:37.016:13

Єдність духовного і тілесного як основа культури здоров'я

ЛАВРОВА Лариса – кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри виховання та культури здоров'я, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8027-3364>

САВЧЕНКО Вікторія – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри виховання та культури здоров'я, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2551-7164>

КУЦІЙ Андрій – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри виховання та культури здоров'я, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2576-70750>

DOI:

LAVROVA Larysa – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Education and Culture of Health, Communal institution of higher education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council», 70 Volodymyr Antonovych Str., Dnipro, 49006, Ukraine

SAVCHENKO Victoria – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Education and Culture of Health, Communal institution of higher education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council», 70 Volodymyr Antonovych Str., Dnipro, 49006, Ukraine

KUTSIY Andriy – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Education and Culture of Health, Communal institution of higher education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council», 70 Volodymyr Antonovych Str., Dnipro, 49006, Ukraine

Анотація. Проблема співвідношення духовного і тілесного в людині завжди була важливим предметом філософського дослідження. Основним напрямом генезису розуміння проблеми слід вважати постійне посилення поглядів щодо нерозривного взаємозв'язку тілесного і духовного в людині. У межах постмодерністського дискурсу традиційні форми зв'язку людського духу і тіла зазнають деконструкції, і визнання їх єдності поєднується з акцентуванням відмінностей, як це було й раніше, хоча й не в межах догматичної методології. Сучасна методологія дослідження вимагає чіткої конкретизації логіки сучасної філософії щодо виокремлення та співвідношення духу і тіла людини, насамперед на основі синергетичних та екзистенціалістських підходів, і на цій основі здійснює опис та системний аналіз цих феноменів. Найважливішою з методологічної точки зору при аналізі взаємовідношення духу і тіла людини з погляду культури здоров'я є орієнтація на виявлення передумов цілісності особистості, які, власне, визначають її потенціал для здорового розвитку та розкриття власного потенціалу духовного і тілесного здоров'я. У сучасній філософській літературі домінує розуміння вирішальної ролі духовної складової людської природи як діалектики душі й тіла, внаслідок чого відбувається формування низки факторів її розвитку, включаючи культуру здоров'я. При цьому тілесний фактор розглядається як пов'язаний з людським суспільством і природними зв'язками, які загалом визначають вплив фізичних факторів на розвиток людини. Загально визнаним вважається, що саме суперечливий розвиток людини і суспільства загалом, що впливає з суперечливого характеру взаємодії між «тілом і душею», «соціальним та природним», визначає фактичні чинники розвитку людини та її культури здоров'я. У межах дихотомії духовного і фізичного, природного і соціального походження можна фактично виявити цілісність особи на будь-якому рівні. Взаємодія духовно-психічного і тілесно-природного елементів й утворює одну специфічну якість, яка характеризує людину як цілісність, проте зміни цілісності не означають досягнення досконалості. Екзистенційне розуміння духовно-тілесної цілісності людини впливає з того, що саме життя є первинною реальністю, органічною тілесною цілісністю і духовним виміром людини. Духовна цілісність людського буття призводить до переваги єдності душі й тіла над їх відмінністю в результаті підпорядкування тіла духовним цілям життя. У межах культури здоров'я це означає цілісність здоров'я на основі домінування цінностей духовного здоров'я.

Ключові слова: тілесність, духовність, здоров'я, душа.

UNITY OF SPIRITUAL AND PHYSICAL AS THE BASIS OF HEALTH CULTURE

Summary. The problem of the ratio of spiritual and physical in man has always been an important subject of philosophical research. The main direction of the genesis of understanding the problem should be considered the constant strengthening of views on the inextricable link between physical and spiritual in man. Within postmodern discourse, traditional forms of connection between the human spirit and the body are being deconstructed, and the recognition of their unity is combined with the emphasis on differences, as has been the case before, although not within dogmatic methodology. Modern research methodology requires a clear specification of the logic of modern philosophy on the separation and relationship of human spirit and body, primarily on the basis of synergetic and existentialist approaches, and on this basis to describe and systematically analyze these phenomena. The most important from a methodological point of view in the analysis of the relationship between mind and body in terms of health culture is the focus on identifying the prerequisites for the integrity of the individual, which, in fact, determine its potential for healthy development and disclosure of spiritual and physical health. In modern philosophical literature, the dominant understanding of the crucial role of the spiritual component of human nature is marked by the presence of dialectics of soul and body, which results in the formation of a number of factors in its development, including health culture. In this case, the bodily factor is considered to be related to human society and natural connections, which generally determine the influence of physical factors on human development. It is generally accepted that it is the contradictory development of man and society as a whole, which stems from the contradictory nature of the interaction between «body and soul», «social and natural», determines the actual factors of human development and health culture. Within the dichotomy of spiritual and physical, natural and social origin, one can actually identify the integrity of the person at any level. The interaction of spiritual-mental and corporeal-natural elements and forms a specific quality that characterizes man as a whole, but changes in integrity do not mean perfection. The existential understanding of the spiritual and corporeal integrity of man follows from the fact that life itself is the primary reality, organic bodily integrity and spiritual dimension of man. The spiritual integrity of human existence leads to the predominance of the unity of soul and body over their difference as a result of the subordination of the latter to the spiritual goals of life. Within a culture of health, this means the integrity of health based on the dominance of spiritual health values.

Key words: corporeality, spirituality, health, soul.

Вступ. Культура здоров'я стає все більш важливою проблемою філософського розгляду в умовах домінування проблематики саморозвитку людини, людського потенціалу розвитку суспільства (людського капіталу), суспільства ризику. Пошуки філософських засад дослідження проблеми культури здоров'я вимагають інноваційної інтерпретації традиційної теми взаємодії духовного і тілесного начал людини. Традиційна дихотомія духовного і тілесного сьогодні замінюється утвердженням розуміння їх цілісності та нерозривності як єдиної субстанціальної основи людини й особистості. Одночасно виникає проблема розмежування цих двох складових цілісності у межах настанов «антропологічного» повороту, тобто інтерпретація цієї проблеми як одного з вимірів забезпечення людино-мірності наукових розвідок у сфері культури здоров'я.

Аналіз останніх досліджень. Сучасні дослідження філософського виміру взаємодії духовного й тілесного у розвитку людини представлені у роботах таких авторів: Ю. Борсяков, О. Гараніна, С. Гроф, Є. Казаков, Н. Медведєв, Ю. Рєзнік, Ю. Хабермас та інших. Загальним підсумком сучасних наукових розвідок є обґрунтування нерозривної єдності тілесності та духовності в якості вимірів її розвитку. На цій основі здійснюється й аналіз самої людини як цілісності духовного і тілесного начал, виходячи з чого людина інтерпретується як певне інтегративне ціле у поєднанні різних вимірів та характерних особливостей, що в сучасних умовах є найбільш фундаментальною передумовою антропологічної орієнтації філософського знання. Проте вивчення проблеми цілісності людини як поєднання духовного і тілесного її вимірів є недостатньо розробленою філософською

проблемою. У дослідженнях цієї теми часто втрачається предметність філософського дискурсу дослідження цілісності людини, зокрема, і щодо культурного аспекту діалектики тілесності та духовності, і відповідно, її ролі як чинника формування культури здоров'я.

Мета статті. Виходячи зі сказаного вище, метою дослідження слід вважати визначення специфіки взаємодії духовного і тілесного у контексті формування філософських засад аналізу культури здоров'я.

Виклад основного матеріалу. Методологічною основою дослідження взаємодії тілесного та духовного виміру в людині слід вважати так званий «антропологічний поворот» у сучасній філософії. Стосовно нашої проблеми витоками сучасного розуміння теми є роботи неокантіанця Є. Кассієра, що розглядав її у контексті ідеалізації форм духу та культури як складових людського розвитку. Відкидаючи дихотомічні концепції взаємозв'язку душі й тіла і традиційні пояснення онтологічної причинності у цій сфері, Є. Кассієр на перше місце ставив «символічний зміст» трансцендентальної форми зв'язку складових людської сутності, коли душа є екзистенцією тіла, а саме тіло виступає у якості форми прояву душі [7, с. 86]. Трансцендентальність такого взаємозв'язку він інтерпретував як динамічну цілісність, обумовлену нероздільним дуалізмом тіла і душі. Їх єдність має конкретну субстратну основу у вигляді людини як цілісного феномена, який слід розглядати і як вихідний пункт пізнання навколишнього світу, і як апіорну форму творення реальності у цьому світі, і як універсум символічних форм буття, що визначає буття людини в якості результату синтезу світу та духу.

Вказана єдність матеріального і духовного в людині, філософськи осмислена Є. Кассіером, сьогодні знаходить підтвердження у численних теоріях природничо-космологічного характеру, які обґрунтовують неперервний зв'язок людини зі Всесвітом як на соматичному, так і на духовному рівнях (теорія великого вибуху, концепції еволюції Всесвіту, концепції електромагнітної природи життя та корпускулярно-хвильової природи людини, теорії космічної свідомості людини, концепції голокінетичного Всесвіту та ноосфери тощо). Емпіричні дослідження людської тілесності підтверджують як належність процесів у людському організмі до загальноприродних матеріальних та електромагнітних процесів, так і єдність духовних і тілесних підсистем людини. Зокрема, відомий психолог С. Гроф заснував трансперсональний напрям психології, виходячи з того, що «людська психіка за своєю суттю розмірна всьому Всесвіту й усьому існуючому», а крім того, і «свідомість має доступ до всіх форм явного й неявного порядку» [5, с. 109].

Серед сучасних напрямів філософської думки ідеї єдності тілесного та духовного при домінуючій ролі духу найбільш повно репрезентовані у межах екзистенціалізму. Мова йде про роботи насамперед таких авторів як М. Бубер, Є. Гуссерль, А. Камю, М. Марсель, Ж. П. Сартро, М. Хайдеггер, К. Ясперс. Духовні якості людини у їх роботах розуміються як екзистенції, що є підставою поєднання духовного з буттям людини, а відтак – і матеріально-тілесним світом, в якому воно визначається як буття між духом і плоттю. Домінування духовної складової при цьому визначає можливості гуманізації буття та розвитку людини і суспільства, відтак родовою характеристикою людини та людства слід вважати не соціальність, а духовність, яка забезпечує рух до творчості й досягнення вищих цінностей буття. При цьому акцентується роль тілесних факторів як чинників здоров'я людини у гегелівській інтерпретації цього феномену. Останній, як відомо, був прихильником духовної інтерпретації людини, однак при цьому вказував, що «дотримання заходу задоволення природних спонукань і в користуванні тілесними силами необхідно, власне кажучи, заради здоров'я, тому що останнє є істотною умовою користування духовними силами для використання високого призначення людини» [4, с. 64].

Взаємодія духовного і тілесного у сучасних філософських дослідженнях розглядається у кількох основних напрямках. Насамперед це традиційно пріоритетне дослідження духовних чинників розвитку людини, до яких включають інтелект, знання та компетенції, мислення, низку психологічних характеристик, світоглядні та морально-ціннісні орієнтири тощо. Важливими факторами розвитку людини вважають духовно-тілесні чинники, до яких відносять силу (як тілесну, так і моральну), доброту, милосердя тощо. Для нашого дослідження вкрай важливим є виокремлення природно-тілесних чинників, які включають здоров'я людини, а також базові людські почуття, пов'язані з природними потребами (голод, страх, ворожість тощо). При цьому тілесний вимір визначає вплив матеріально-природних чинників на розвиток людини, формуючи базис її потреб та цілей діяльності, а також способів їх досягнення

у різноманітних формах практично-матеріальної діяльності [1, с. 4].

Необхідно виділити кілька предметних зрізів проблеми духовно-тілесного у межах філософського знання. Аксиологічний аспект проблеми концентрується навколо питання одухотворення природно-тілесних цінностей та набуття духовними цінностями матеріально-природного виміру. Проблемність цього процесу пояснюється незбіжністю базових характеристик таких дихотомій як тіло та душа людини, з одного боку, а з іншого – суспільство і природа. Перший випадок відноситься до сфери формування людини та її сутнісних характеристик, у другому випадку ми маємо справу зі сферою, у межах якої відбувається продукування об'єктивних умов формування людини. Відповідно, багатоаспектність проблеми породжує потребу у багаторівневому аналізі онтологічних, гносеологічних та психологічних основ взаємодії духовного і тілесного начал людини.

У межах першої групи фокус аналізу складають об'єктивні чинники буття людини, у межах яких відбувається її становлення, – це насамперед соціальне та природне середовище. У гносеологічному вимірі центральною проблемою є обмеженість когнітивних здатностей людини та їх неадекватний розвиток, що веде до відчуження людини від власної сутності. Ризики девіативного розвитку психіки людини також складають чинники проблемності взаємовідносин між її духовними і тілесними складовими. З іншого боку, у сучасній філософії наявні ризики та проблеми розглядаються в якості рушійних сил розвитку, означені вище проблеми також слід вважати репрезентантами суперечливої природи взаємодії духовного і тілесного, що продукують потреби у саморозвитку та самовдосконаленні у всіх іпостасях як людини, так і соціального та природного оточення [12, с. 27].

На найбільш загальному філософському рівні розгляду взаємодії тілесного та духовного в людині найбільшою проблемою у сучасному науковому дискурсі є радикальне применшення значущості тілесного виміру розвитку. У межах духовності людини тілесність зазвичай присутня лише як антагоніст, який обмежує духовний розвиток. У межах соціальності тілесна акциденція стає повноправним компонентом єдності тілесного та духовного лише у контексті причетності людини до світу живої природи та світу технологій, технічного світу. Тілесність фактично втрачає свою трансцендентальну природу, концентруючись навколо емпіричних репрезентацій типу сексуальності, боді-билдингу, здорового середовища тощо. Це дало підстави відомому німецькому філософу Ю. Хабермасу дійти висновку щодо фактичної елімінації людської тілесності як однієї з характеристик сучасного інформаційного суспільства [13, с. 91-92]. У багатьох роботах філософи ставлять питання щодо неприродної та ірраціональної тілесності, яка в умовах суспільства споживання та симулякрів, подібно до ракової пухлини, виростає над антропологічним та соціальним тілом людини, пригнічуючи найбільш важливі механізми життєзабезпечення людини. У такому контексті можна розглядати індустрію сексу, наркотики, гедонізм,

розваги тощо. А формування віртуального медіакультурного простору взагалі загрожує знищенням тілесної природи людини, а відтак і позбавлення її родової сутності.

Дихотомізація тілесного й духовного в людині негативно впливає і на розуміння здоров'я та культури здоров'я. Адже їх інтерпретація як розрізнених сутностей не дозволяє виробити цілісний підхід до здоров'я людини. Між тим навіть емпіричні дані свідчать про пряму залежність соматичного здоров'я від здоров'я духовного. У зв'язку з цим постає проблема розробки концептуальних засад цілісності тілесного та духовного у людині як основи формування культури здоров'я [2, с. 110].

На нашу думку, найбільш адекватною методологією вирішення вказаної проблеми є обґрунтування тілесно-духовної цілісності людини на основі синтезу синергетичного та системного підходів. Виходячи з цієї методології, людина інтерпретується в якості особливої антропосистеми, що характеризується невизначеністю, нестабільністю та динамічністю. Таким чином, людина характеризується як повноцінний об'єкт постнекласичної науки, який позбавлений структурно-функціональної визначеності, має постійно змінювані взаємозалежності між різними складовими, розвивається на основі вирішення постійних проблем та суперечностей, що не піддаються строго науковому аналізу на основі каузальних взаємодій. При цьому саме взаємодія духовної і тілесної складових людини є основною причиною її невизначеності як цілісної антропосистеми, в якій тілесність формує відносно стабільну субстратну основу, а духовність визначає динаміку розвитку.

За таких умов культура здоров'я людини визначається не через врахування різноманітних атрибутів, що характеризують здоров'я у різних відношеннях та вимірах, а на основі визначення засад цілісності людини, які формують потенціал забезпечення здорового розвитку. Виходячи з наявних наукових розвідок, найбільш доцільно виділити три виміри цілісності людини як антропосистеми. По-перше, це природно-біотична (в інших дослідженнях – тілесно-соматична) складова, у межах якої визначається тілесне буття людини як організму. По-друге, це духовно-психічна складова, у межах якої визначаються почуттєвий, інтелектуальний і духовний рівні буття людини як родової істоти. По-третє, це соціальна складова, у межах якої відображається людське буття людини в якості соціальної істоти, що реалізує себе у різноманітних формах діяльності та міжособистісної комунікації [3, с. 210-211].

Вказана структура людини як антропосистеми ґрунтується на концептуалізації традиційних дихотомій, таких як духовне та матеріальне, тілесне і душевне, природне та соціальне. При цьому на рівні цілісного розуміння людина у будь-якому випадку інтерпретується як динамічна єдність тіла, психічно-духовних і соціально-комунікативних якостей. З іншого боку, доцільно говорити і про єдність людини у межах синтезу конкретно-історичної репрезентації тілесності (з конкретно-історичними особливостями індивідуального духовного освоєння світу, поєданого з конкретно-

історично визначеними способами діяльності та міжособистісної комунікації) та репрезентації людини в якості родової істоти (як цілісності духовно-психічних і тілесних якостей, які проявляються загалом у соціокультурному контексті).

Єдність складових людини на рівні тілесного-духовного та природного-соціального визначає її цілісність у будь-якому вимірі, включаючи і розуміння її культури здоров'я як цілісного феномену [11, с. 38]. Основу цієї цілісності складає тілесність як матеріальна основа людського буття, на основі фізіології та організму формуються і соціальні та духовно-психічні особистісні характеристики. Потрібно відзначити, що соціальні якості людини виокремлюються тільки за природою власного походження, тобто взаємодії та комунікації з іншими людьми, проте проявляються вони також у вигляді тілесних та психічно-духовних якостей, що характеризують людину чи у конкретно-історичному, чи у загальнонародовому вимірі [9, с. 8].

Таким чином, забезпечення цілісності людини здійснюється на основі інтегруючої взаємодії її духовних і тілесних вимірів на особистісному та соціальному рівнях, що включають три аспекти – генетичний, субстанціальний та комунікаційно-соціальний. Генетичний аспект включає феномен наступності всіх характерних особливостей людей у їх єдності, зокрема, взаємозв'язок психіки та духовності із тілесно-соматичним розвитком. Субстанціальний аспект включає взаємозалежність усіх якостей людини, що визначають її родову сутність, зокрема, пріоритетність духу як родову визначеність людини. Комунікаційно-соціальний аспект концентрується на рушійній силі феномена цілісності на основі формування соціального виміру взаємодії духовності й тілесності у процесі діяльнісної взаємодії та міжособистісної комунікації.

Окремою проблемою є розгляд методологічних засад вирішення проблеми духовно-тілесної цілісності людини у межах найбільш адекватних для цього завдання філософських напрямів – синергетики та екзистенціалізму. Синергетичний підхід орієнтує на дослідження людини як невизначеної антропосистеми, акцентуючи недовіршеність цієї системи навіть в умовах наявності цілісності. Важливим є не лише факт взаємодетермінації духовного і тілесного начал у людині, а й механізми їх взаємозв'язку. Постає проблема забезпечення гармонійності цього взаємозв'язку, яка дозволяє уникнути інтегрування різноякісних складових людини, наприклад, високого інтелектуального рівня розвитку з мізантропічними цінностями чи поєднання високого рівня фізично-соматичного здоров'я з відсутністю здоров'я духовного.

У межах синергетичної методології акцентується і складність тілесно-духовної цілісності людини внаслідок того, що взаємодія її складових опосередковується соціокультурними факторами впливу. Відповідно, йдеться про складну цілісність, яка має включати в себе різноманітні складові культури (матеріальної та духовної). Культура виступає чинником формування середовища буття людини і, відповідно, простору створення цілісної антропосистеми, який має інтерпретуватися в якості внутрішнього по відношенню до людини

чинника забезпечення духовно-тілесної цілісності. У практичному вимірі це означає, що культура забезпечує присутність соціальності і на духовному, і на тілесному рівнях у вигляді певних соціальних характеристик, що є для них обох системостворюючими [14, с. 63].

У межах такого підходу соціальне характеризується не як атрибут духовного чи тілесного виміру людини, а як перетворені у внутрішні рушійні сили розвитку людини культурні чинники формування будь-яких її особистісних рис. Тому не соціальність та культура як такі виступають характеристиками людини, а її духовні й тілесні якості, сформовані під впливом соціальних факторів. У цьому сенсі і здоров'я людини, її культуру здоров'я доцільно схарактеризувати на основі холистичного підходу, тобто інтерпретувати їх як результат самоорганізації людини стосовно забезпечення свого здоров'я на основі реалізації латентних атракторів щодо здорового розвитку, проте під впливом соціальних чинників, що допомагають їм реалізуватися. Культура здоров'я людини при цьому стає інструментарієм активізації власного потенціалу здорового розвитку з використанням духовно-мотиваційного механізму, що підтримується на соціокультурному рівні.

У цьому пункті відбувається інтегрування синергетичної та екзистенціалістської методології дослідження духовно-тілесної цілісності людини. В основі останньої знаходиться розуміння духовно-тілесної цілісності людини як прояву її буття, саме воно розглядається як первинна реальність, що характеризується цілісністю духовного і тілесного вимірів людини. Буття представляється в екзистенціальній картині світу в якості цілісного й неперервного потоку, сутністю якого є постійний саморозвиток та самовираження людини, розкриття її інтенцій та реалізації пошуків себе у навколишньому світі. Тілесне та духовне початки інтегруються у потоці буття у межах соціокультурного простору, оскільки людина є соціальною істотою і її життя має вигляд буття у цьому просторі, де і тілесні, і духовні його складові репрезентуються та реалізуються через культурні патерни [8, с. 11].

Провідним аспектом цілісності завжди є духовний бік буття, оскільки духовність є родовою характеристикою людини, й остання досягає своєї сутності у постійному русі від тілесного та психічного до духовного, яке і представляє людське буття у відносно завершеному та цілеспрямованому вигляді. Але при цьому і вплив тіла на духовну складову людини є вельми значним, часто негативно змінюючи її природу, аж до трансформації духовної сутності людини у вигляді ціннісних відхилень. У науковій літературі підпорядкування людської душі вимогам її тілесності називають «тілесною ентелехією душі», коли духовні складові людини підпорядковуються служінню тілесним задоволенням [6, с. 255]. У такому вигляді найбільш вразливими є душевно-психічні складові антропосистеми, які виявляються відчуженими від духовності і набувають характеру форм тілесного життя, оскільки саме тіло виступає в якості репрезентації душевного життя.

Така цілісність духовного і тілесного в людині може забезпечувати певні утилітарні потреби, проте суперечить її родовій духовній сутності. Для останньої характерна духовно обумовлена цілісність, що формується

на основі системостворюючого впливу духовної складової на тіло, та й усе матеріально-тілесне життя людини, забезпечуючи їхню духовну трансформацію. Цілісність на духовній основі забезпечує і переважання якостей єдності між духовним і тілесним, чого немає у межах домінування тілесного життя. Тілесні прояви при цьому стають внутрішнім моментом духовного життя, а душевна складова людини набуває духовної визначеності («духовна ентелехія»).

У межах духовно детермінованої цілісності душі й тіла реалізується родова сутність людини, однак навіть у цьому випадку відсутня їхня повна єдність внаслідок збереження між ними принципових відмінностей. Саме в духовності здійснюється життя, яке є дійсним для духовної родової сутності людини, у той час як для тіла характерною є лише потенційна здатність жити на рівні родової сутності людини. Можна говорити про те, що саме душа виступає у ролі суб'єкта щодо тіла, яке у цьому випадку є об'єктом її впливу.

Хоча у будь-якому випадку при наявності цілісності душі й тіла людини зв'язок між ними характеризується єдністю, їх роль у цій єдності далеко не однакова. Мається на увазі, що тілесне життя повністю, у всіх своїх складових, у тій чи іншій мірі зазнає впливу з боку духовної складової людини, у той час як далеко не всі складові душі піддаються впливу тілесності. Душа людини – поки вона не втрачає свою людську сутність – не може не нести на собі духовного початка, більш-менш актуалізованого в бутті. При цьому екзистенційний вимір людської духовності приречений бути неповним та незавершеним, оскільки душа людини включена в трансцендентну духовну нескінченність, яка в дуже обмежених рамках може виражатися через тілесні акциденції [10, с. 149]. Це стосується і культури здоров'я, яка має відійти від традиційного розуміння здоров'я як тілесно-психічного феномену, оскільки останнє у межах цілісності людської духовності й тілесності має визначатися здоров'ям духовним.

Висновки. Таким чином, цілісність тілесної та духовної складових, опосередкована соціальними відносинами та культурою, визначає і цілісність людини. Тілесно-духовна цілісність людини характеризується багатовимірністю, динамізмом та невизначеністю, однак при цьому дає змогу описати та інтерпретувати найбільш різнопорядкові та різнорідні якості людини. Відповідність людини її родовій сутності забезпечується лише за умов підпорядкування тілесної складової духовній, оскільки щодо життя людини душа виступає в якості сутнісного початка, а духовна складова є вищим рівнем життя душі, на якому відбувається взаємодія із трансцендентним. Відтак, найбільш важлива проблема досягнення гармонійної цілісності родового життя людини як духовної та соціально-культурної істоти – домінування в її бутті духовних цінностей над тілесними прагненнями, що одночасно є найбільш важливою складовою суспільної та індивідуальної культури. Для культури здоров'я найбільш важливим висновком та напрямом подальших досліджень є необхідність підпорядкування завдань формування соматичного та психічного здоров'я цілям формування здоров'я духовного.

Список використаних джерел

1. Борсяков Ю. И. Философия о духовном и телесном начале человека *Культура физическая и здоровье*. 2012. № 6 (42). С. 3-5.
2. Братаніч Б. В., Лаврова Л. В. Культура здоров'я як предмет філософського розгляду. *Перспективи*. 2021. № 2. С. 108-114.
3. Гаранина О. Д. Человек в зеркале системной методологии. *Фундаментальные исследования*. 2013. № 8-1. С. 210-214.
4. Гегель Г. Работы разных лет. В 2-х т. Т. 2. М. : Мысль, 1971. 630 с.
5. Гроф С. За пределами мозга. Рождение, смерть и трансценденция. М. : Наука, 1993. 312 с.
6. Казаков Е. Ф., Щенников В. П. Душа как реальность. *Вестник Кемеровского государственного университета*. 2012. № 3 (51). С. 254-257.
7. Кассирер Э. Философия символических форм. В 3-х т. Т. 3. М. ; СПб. : Университетская книга, 2002. 272 с.
8. Луценко А. В. Тілесність у соціокультурному вимірі сучасності : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.04 / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. Київ, 2019. 20 с.
9. Медведєва Н. С. Проблема співвідношення тілесності та соціальності в людині і суспільстві : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03 / Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди НАН України. Київ, 2005. 18 с.
10. Миколин С. Духовність людини : монографія. Рівне : О. Зень, 2017. 207 с.
11. Поліщук Р. В. Про здорове тіло і здоровий дух. Фізичне здоров'я як педагогічна проблема та основа гармонійного розвитку особистості : світовий досвід : монографія. Черкаси : Ю. А. Чабаненко, 2014. 93 с.
12. Савчин М. В. Здоров'я людини. Духовний, особистісний і тілесний виміри : монографія. Дрогобич : Просвіт, 2019. 229 с.
13. Хабермас Ю. Будущее человеческой природы. М. : Издательство «Весь мир», 2002. 286 с.
14. Шевченко Г. П. Духовність особистості у вимірах культури, виховання та освіти : зб. наук. ст. Київ : Педагогічна думка, 2017. 209 с.

References

1. Borsiakov, Yu. Y. (2012). *Fylosofyia o dukhovnom u telesnom nachale cheloveka* [Philosophy of the spiritual and bodily beginnings of man]. *Kultura fyzycheskaia y zdorove*, 6 (42), 3-5 [in Russian].
2. Bratanich, B. V., & Lavrova, L. V. (2021). *Kultura zdorovia yak predmet filosofovskoho rozghliadu* [The culture of health as a subject of philosophical consideration]. *Perspektyvy*, 2, 108-114 [in Ukrainian].
3. Haranyna, O. D. (2013). *Chelovek v zerkale systemnoi metodolohyy* [Man in the mirror of system methodology]. *Fundamentalnie yssledovaniya*, 8-1, 210-214 [in Russian].
4. Hehel, H. (1971). *Raboti raznikh let v 2-kh t.* [Works of different years in 2 volumes] (Vol. 2). M. : Mysl, 1971 [in Russian].
5. Hrof, S. (1993). *Za predelam mozgha. Rozhdenye, smert y transtsendentsyia* [Beyond the brain. Birth, death and transcendence]. M. : Nauka [in Russian].
6. Kazakov, E. F., & Shchennykov, V. P. (2012). *Dusha kak realnost* [The soul as reality]. *Vestnyk Kemerovskoho hosudarstvennoho unyversyteta*, 3 (51), 254-257 [in Russian].
7. Kassyrer, E. (2002). *Fylosofyia symvolycheskykh form v 3-ch t.* [Philosophy of symbolic forms in 2 volumes] (Vol. 2). M. ; SPb. : Unyversytetskaia knyha [in Russian].
8. Lutsenko, A. V. (2019). *Tilesnist u sotsiokulturnomu vymiri suchasnosti* [Corporeality in the socio-cultural dimension of modernity]. (Extended abstract of candidate's thesis). Institute of Philosophy GS Skovoroda of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
9. Medviedieva, N. S. (2005). *Problema spivvidnoshennia tilesnosti ta sotsialnosti v liudyni i suspilstvi* [The problem of the ratio of corporeality and sociality in man and society]. (Extended abstract of candidate's thesis). Institute of Philosophy GS Skovoroda of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
10. Mykolyn, S. (2017). *Dukhovnist liudyny* [Human spirituality]. Rivne : O. Zen [in Ukrainian].
11. Polishchuk, R. V. (2014). *Pro zdorove tilo i zdorovyi dukh. Fyzychne zdorovia yak pedahohichna problema ta osnova harmoniinoho rozvytku osobystosti : svitovyi dosvid* [About a healthy body and a healthy spirit. Physical health as a pedagogical problem and the basis of harmonious development of personality : world experience]. Cherkasy : Yu. A. Chabanenko [in Ukrainian].
12. Savchyn, M. V. (2019). *Zdorovia liudyny. Dukhovnyi, osobystisnyi i tilesnyi vymiry* [Human health. Spiritual, personal and physical dimensions]. Drohobych : Prosvit, 2019 [in Ukrainian].
13. Khabermas, Yu. (2002). *Budushchee chelovecheskoi pryrody* [The future of human nature]. M. : Yzdatelstvo «Ves myr», 2002 [in Russian].
14. Shevchenko, H. P. (2017). *Dukhovnist osobystosti u vymirakh kultury, vykhovannia ta osvity* [Spirituality of the individual in the dimensions of culture, upbringing and education] Kyiv : Pedahohichna dumka, 2017 [in Ukrainian].